

POUŽITIE OHROZENÝCH DREVÍN V SADOVNÍCKEJ TVORBE

Michal Anetta

Arborétum Mlyňany SAV, Vieska nad Žitavou, 951 52 Slepčany
tel.: 037/6334211, e-mail: arboretum_mlynany@nextra.sk

Abstract

Utilization of endangered woody plants in horticulture

Utilization of Slovak autochthonous endangered woody plants is a very important and serious task at present. The anthropogenic activity affects negatively the dendroflora of Slovakia, and it endangers a certain number of woody plants. It is important to find ways and manners how to stop this process, and at the same time to find ways how to save the endangered woody plants. One of the possible ways is to use the endangered woody plants in horticulture. Therefore it is necessary to know the properties of individual woody plants, ways how to propagate them as well as how to use them in horticulture.

Key words: *autochthonous woody plants, endangered Slovak woody plants, utilization of woody plants, ways of protection*

1. Úvod

Flóru Slovenska tvorí (okrem nižších rastlín) viac ako 2500 taxónov cievnatých rastlín, z čoho 890 (35 %) je existenčne ohrozených. Dendroflóra je zastúpená približne 260 druhmi, z ktorých 40 je akútne ohrozených a ďalších 30 môže byť potenciálne ohrozených (Maglocký 1983).

Dlhodobým globálnym pôsobením antropických a civilizačných vplyvov na okolitú prírodu, dochádza k devastácii a v mnohých prípadoch až k zániku jednotlivých druhov. Týmto sa znižuje celková diverzita a dochádza k ochudobneniu genofondu na určitej úrovni. Z tohto dôvodu je veľmi dôležité stanoviť si metódy ochrany prírody.

Negatívne vplyvy sa odrážajú predovšetkým na drevinách. Dreviny ako viacročné organizmy sú počas dlhšieho časového úseku vystavované negatívnym vplyvom, čo má za následok zníženie vitality, ktorá sa odráža v narušení reprodukčného procesu (Baranec 1990). Dreviny zohrávajú kľúčovú úlohu v prírodných ekocenózach, preto je veľmi dôležité zachovať celý dendroekofond ako nenahraditeľný prírodný zdroj (Hrubík 1993).

Ochranu prirodzených zdrojov genofondu drevín zaisťujú zariadenia štátnej ochrany prírody formou národných parkov a prírodných rezervácií. Dreviny významné lesnícky chránia lesohospodári ucelenou ochranou, výchovou a pestovaním podľa stupňa dôležitosti lesa, jeho časti alebo súboru. Okrem ochrany v podmienkach in situ je dôležitá i ochrana a záchrana ex situ v účelových zariadeniach akými sú v prípade drevín arboréta a šľachtiteľské stanice. Konkrétne v Arboréte Borová Hora, ktoré bolo založené v roku 1965 práve s cieľom budovať a udržiavať zbierky autochtónnych drevín, a ktoré má dlhodobú koncepciu založenú na záchrane a zachovaní autochtónnej dendroflóry Slovenska. V zbierkach má 1100 taxónov (Labanec a kol., 1992), ktorý predstavuje významný potenciál aj pre parkovú a krajinnú tvorbu (Lukáčik 2004).

Jeden projekt na záchranu ohrozených autochtónnych dendrotaxónov sa realizuje aj v podmienkach Arboréta Mlyňany SAV. Cieľom projektu záchrany ohrozených druhov dendroflóry Slovenskej republiky je ich introdukcia do podmienok Arboréta Mlyňany SAV. Práve záchrana drevín v podmienkach in situ Arboréta Mlyňany SAV je jednou z možností ich zachovania. Vymiznutie čo i len jedného druhu by znamenalo nenahraditeľnú stratu.

Projekt sa snaží vytvoriť podmienky pre zachovanie ohrozených druhov v príslušných rastlinných spoločenstvách (Tomaško 1993).

Práve prostredníctvom tohto projektu sa záchrana ohrozených drevín dá pojať aj pohľadom sadovníka. Veď aj Arborétum Mlyňany SAV a konkrétne tento projekt záchrany je výsledkom ľudskej činnosti teda i sadovníka a záhradného architekta. Pokračovaním tohto projektu do ďalšej etapy by mohlo byť použitie jednotlivých ohrozených dendrotaxónov v sadovníckej tvorbe. Či už by sa jednalo o použitie v Arboréte, botanických záhradách, šľachtiteľských staniciach alebo v neposlednom rade aj pri tvorbe krajiny, mestskej zelene a pri tvorbe záhrad. Veľmi dôležité je, aby pri ich použití bol zvolený citlivý prístup, čo sa týka najmä použitia v rôznych klimatických pásmach. Týmto spôsobom by sa zabezpečilo, že dreviny ohrozené vplyvom antropickej činnosti by sa paradoxne prostredníctvom človeka a jeho činnosti mohli zachovať a zároveň plniť produkčné a estetické funkcie. Záchrana biodiverzity dendroflóry sa realizuje nasledujúcimi spôsobmi.

Spôsoby ochrany (Paumer, Tomaško 2002):

- Ochranou cenných jedincov a populácií v podmienkach in situ
- Využitie prosperujúcich jedincov ako genetický zdroj pre ďalšie rozmnožovanie
- introdukcia do podmienok ex situ
- genetický zdroj pre rôzne ciele hybridizáciu
- reintrodukcia do pôvodných podmienok
- použitie v sadovníckej tvorbe.

2. Ohrozené taxóny slovenskej autochtónnej dendroflóry (Maglocký 1983):

A. Kriticky ohrozené:

1. *Amygdalus nanna* L.
2. *Andromeda polifolia* L.
3. *Daphne arbuscula* Čelak.
4. *Ephedra distachya* L.
5. *Juniperus sabina* L.
6. *Ledum palustre* L.
7. *Lonicera alpigena* L.
8. *Oxycoccus microcarpus* . TURCZ. ex RUPR
9. *Rosa arvensis* HUDS.
10. *Ruscus hypoglossum* L.
11. *Salix starkeana* WILD.
12. *Vitis vinifera subsp. sylvestris* BERGER

B. Veľmi ohrozené:

1. *Crataegus lindmanii* HRAB.- UHR.
2. *Daphne cneorum* L.
3. *Empetrum nigrum* L.
4. *Fraxinus ornus* L.
5. *Lonicera caprifolium* L.
6. *Quercus frainetto* TEN.
7. *Salix hastata* L.
8. *Salix helvetica* VILL.
9. *Salix bicolor* EHR. ex WILD.
10. *Sorbus austriaca* (BECK) HEDLUND

11. *Sorbus chamaemespilus* (L.) CRANTZ.
12. *Spiraea chamaedryfolia* L. end JACQ.
13. *Spiraea media* SCHMIDT.
14. *Spiraea salicifolia* L.
15. *Viccinum uliginosum* L.

C. Ohrozené taxóny:

1. *Abies alba* MILL.
2. *Amelanchier ovalis* MED.
3. *Aretostaphylos uva-ursi* (L.) SPRENG.
4. *Cotoneaster niger* (THUNB.) FRIES
5. *Dryas octopetala* L.
6. *Empetrum hermaphroditum* HAGERUP
7. *Rosa gallica* L.
8. *Rosa pimpinellifolia* L.
9. *Salix herbacea* L.
10. *Salix kitaibeliana* WILD.
11. *Salix repens* L. subsp. *rosmarinifolia* Čelak
12. *Salix reticulata* L.

3. Výsledky

Z uvedených drevín sa v sadovníckej tvorbe v súčasnej dobe pomerne často používa približne 20% drevín.

Konkrétne z kriticky ohrozených drevín je to:

- Ihličnaté
 - *Juniperus sabina*
- Listnaté – stálezelené
 - *Andromeda polifolia*, *Daphne arbuscula*

Z veľmi ohrozených je to:

- *Fraxinus ornus*, *Lonicera caprifolium*

Z ohrozených druhov :

- Ihličnaté
 - *Abies alba*
- Listnaté
 - *Salix repens*

K tomuto sumáru sa dospelo zmapovaním a porovnaním ponúkaného sortimentu z vybraných komerčných okrasných škôlok. Tieto dreviny ponúkali takmer všetci predajcovia a pestovatelia okrasných drevín. Do ďalšej skupiny môžeme zaradiť dreviny, ktoré už nie sú v takej miere ponúkané a z tohto dôvodu aj používané. Jedná sa o zvyšné druhy drevín zo všetkých troch skupín. Problém nie je v tom, že by ich použitie nebolo možné alebo vhodné, ale práve v tom, že pestovatelia a predajcovia nemajú prístup k matečnému materiálu. Z toho sa následne odvíja fakt, že pri navrhovaní zelene sa do popredia dostávajú dreviny ľahšie dostupné, často i nevhodné do daných klimatických podmienok.

4. Spôsoby uplatnenia ohrozených dendrotaxónov v sadovníckej tvorbe

V nasledujúcej časti sú načrtnuté možnosti použitia jednotlivých druhov v sadovníckej tvorbe z pohľadu záhradného architekta. Z nepreberného množstva vlastností boli vybrané len vlastnosti, ktoré sa najviac zohľadňujú pri sadovníckej tvorbe.

- dreviny pre slnečné stanovištia
Daphne arbuscula, *Dryas octopetala*, *Fraxinus ornus*, *Rosa sp.* - všetky druhy, *Salix herbaceae*, *Spiraea sp.* - všetky druhy
- dreviny do polotieňa
Abies alba, *Daphne cneorum*, *Ledum palustre*, *Salix sp.* - všetky druhy, *Sorbus sp.* - všetky druhy, *Amelanchier ovalis*
- dreviny odolné voči nízkym teplotám
Abies alba, *Juniperus sabina*, *Amelanchier ovalis*, *Crataegus lindmanii*, *Cotoneaster niger*, *Daphne arbuscula*, *Daphne cneorum*, *Dryas octopetala*, *Ledum palustre*, *Lonicera alpigena*, *Quercus frainetto*, *Salix sp.* – všetky druhy, *Sorbus sp.* - všetky druhy, *Spirea sp.* - všetky druhy
- dreviny pre suché pôdy
Daphne cneorum, *Fraxinus ornus*, *Salix herbacea*
- dreviny pre vápenaté pôdy
Juniperus sabina, *Cotoneaster niger*, *Daphne cneorum*, *Dryas octopetala*, *Fraxinus ornus*, *Lonicera alpigena*, *Lonicera caprifolium*, *Quercus frainetto*,
- dreviny pre vlhké pôdy
Abies alba, *Juniperus sabina*, *Cotoneaster niger*, *Quercus frainetto*, *Rosa gallica*, *Rosa pimpinellifolia*, *Rosa arvensis*, *Salix sp.* – všetky druhy, *Sorbus austriaca*, *Sorbus chamaemespilus*, *Spirea media*, *Spirea chamaedryfolia*
- dreviny ako pôdny kryt
Dryas octopetala, *Lonicera caprifolium*, *Lonicera alpigena*
- dreviny do živých plotov
Lonicera alpigena
- dreviny do skalky
Abies alba (kultivary), *Daphne cneorum*, *Dryas octopetala*, *Lonicera alpigena*, *Rosa pimpinellifolia*, *Salix helvetica*, *Salix herbacea*, *Salix hastata*
- dreviny ako protihluková clona
Lonicera caprifolium
- dreviny do vetrolamov
Amelanchier ovalis
- dreviny zaujímavé jesenným sfarbením listov
Fraxinus ornus, *Vitis vinifera subsp. sylvestris*, *Sorbus austriaca*, *Sorbus chamaemespilus*
- dreviny aromatické olistením
Juniperus sabina, *Ledum palustre*

5. Záver

Z uvedeného možno záverom povedať, že použitie ohrozených drevín v sadovníckej tvorbe má význam nielen z estetického hľadiska, ale zabezpečí aj zachovanie týchto druhov a v konečnom dôsledku zachovanie aj veľmi cenných genetických informácií. Zároveň sa zabezpečuje aj zachovanie druhovej rozmanitosti.

Literatúra:

- Baranec, T.**, 1990: Arboréta a záchrana ohrozených druhov dendroflóry Slovenska. Dendrologické sdělení ČSBS, 34, s. 1-4.
- Hieke, K.**, 1994: Lexikon okrasných dřevin. Praha: Helma. 730 s.
- Hrubík, P.**, 1993: Možné príčiny úbytku ohrozených druhov drevín na Slovensku. Folia dendrologica 20. Zvolen. s. 313-317.
- Labanc, J., Čížová, M., Škvareninová, J.**, 1992: Sprievodca po zbierkach Arboréta Borová Hora. Vyd. TU, Zvolen, 97 s.
- Lukáčik, J.**, 2004: Uplatnenie autochtónnych drevín vo verejnej zeleni. In: Juhásová, G. (ed.): Dreviny vo verejnej zeleni. VES SPU, Nitra, s. 47-49.
- Maglocký, Š. a kol.**, 1983: Zoznam vyhynutých, endemických a ohrozených taxónov vyšších rastlín flóry Slovenska. Biológia, 9. Bratislava. s. 825-852.
- Paumer, V., Tomaško, I.**, 2002: Program záchranu ohrozených druhov autochtónnej dendroflóry v podmienkach „ex situ“ v AM. Folia oecologica 29. Zvolen. s. 55-60.
- Správa o činnosti za rok 2002, 2003:** Arborétum Borová Hora. Zvolen: Technická univerzita. 30 s.
- Supuka, J.**, 2000: Kultúrna vegetácia v krajine. Životné prostredie 34, 5. Bratislava: Ústav krajinskej ekológie SAV, Bratislava, s. 251-255.
- Tomaško, I.**, 1993: Spôsoby ochrany biodiverzity dendroflóry v Arboréte Mlyňany. Folia dendrologica 20. Zvolen. s. 75-87.